

Tóth István György

**Missziók és misszionáriusok a moldvai csángók között
a 17. században**

**Missions and Missionaries among the Csángó in Moldova
in the 17th Century**

One could find few Hungarians among the missionaries of the ethnic Hungarian Csángó community in Moldova in the 17th Century. Most of them were Italian, Bosnian, and Polish priests with ideas related to the Counter-Reformation, who could never profoundly relate to the nationality issue.

Ha a 17. századból részletes és megbízható forrásokat keresünk a moldvai magyarok életére vonatkozóan, akkor ezek legnagyobb részét a Hitterjesztés Szent Kongregációja (Sacra Congregazione de Propaganda Fide) római levéltárában találjuk meg. Ezért ennek a Kongregációnak, a missziókat világszerte irányító római bíborostanácsnak 1622. évi megalapítása után megsokszorozódtak ismereteink a moldvai csángó magyarok életéről, vallásosságáról, anyanyelvük használatáról. Ezek között a misszionáriusok között csak kevés magyart találunk, nagy részük olasz, bosnyák vagy lengyel, és az ellenreformációs gondolatviláguktól a nemzeti kérdés még teljesen idegen volt.¹ Így azután akár a moldvai csángók létszámáról, akár nyelvhasználatukról, a prédikáció és gyónás nyelvééről, akár mindennapi szokásaikról, hiedelmeikről írtak, jelentéseik a kor legjobb – bár így is kritikával értékelendő – forrásai.²

A Propaganda Kongregáció számára Moldva fontos missziós terület volt.³ Moldva a szultán keresztény vazallus állama, ahol a vajdák és a lakosság többsége a görögkeleti vallást követték, de jelentős, nagyrészt magyar, kisebb részt szász katolikus népesség is élt az országban. Ezek lelki gondozásáról lengyel és magyar jezsuiták és olasz konventuális és bosnyák obszerváns ferences szerzetesek gondoskodtak, akik között gyakran elszánt harc dúlt a templomokért és a missziókért. Moldvában népes katolikus lakosság élt, döntő többségükben magyarok, ugyanakkor azonban sem állandóan rezideáló püspök nem volt itt, sem pedig elegendő pap nem jutott a katolikus plébániákra.⁴

¹ Adriano Prosperi: *L'Europa cristiana e il mondo: alle origini dell'idea di missione. Dimensioni e problemi della ricerca storica*. 1992. 189–220. *Histoire du christianisme* 8. Le temps des confessions. Ed. Marc Venard. Paris 1992. 561–593.

² Erre bővebben: *Litterae missionariorum de Hungaria*. Ed. István György Tóth. Roma–Budapest 2002. I–II., különösen a bevezetés, 27–68., és *Relationes missionariorum de Hungaria et Transilvania 1627–1707*. Ed. István György Tóth. Roma–Budapest 1994. 6–17.

³ Tóth István György: Ahogy Róma látott minket. Magyarország és Erdély a Propaganda jelentéseiben a 17. században. *Századok* 136 (2002) 3. 547–581.

⁴ Minderre részletesen *Moldvai csángó-magyar okmánytár* I–II. Szerk. Benda Kálmán, összeállították Benda Kálmán, Jászay Gabriella, Kenéz Győző, Tóth István György Bp. 1989. Második, javított kiadás egy kötetben: Bp. 2003. A kérdés irodalmát kritikailag áttekinti ugyanott Benda Kálmán bevezető tanulmánya, bibliográfiával, különösen 12–20.

A katolikus lakosokat, bár Moldva a szultán hűbérese volt, az iszlám nem veszélyeztette. A 16. században a moldvai magyar katolikusokat elérte Erdélyből a lutheri és kálvini reformáció hatása, ez azonban a 17. századra visszaszorult.⁵ A moldvai katolikus magyarokat, a 16. század végén éppen úgy, mint a 19. század derekán, a sokszoros létszámfölényben lévő görögkeleti vallású románságba olvadás fenyegette. Ez ellen igyekezett Róma harcolni, emiatt küldött misszionáriusokat Moldvába.

Moldvába a misszionáriusok több különböző rendből érkeztek, és számos nemzet fiait voltak.⁶ Találunk köztük olaszokat és lengyeleket, de görögöket, bolgárokat, bosnyákokat, örményeket is, és akadtak magyarok is köztük. Mindez természetesen azt is jelentette, hogy míg az Erdélyből jött kisszámú magyar ferences, vagy a királyi Magyarországról érkezett jezsuiták jól megértették a csángó magyar híveiket, addig a görögök vagy olaszok számára ez nagy nehézséget jelentett – előfordult, hogy emiatt tolmáccsal gyónattak, ami a gyónási titokkal nehezen volt összeegyeztethető.⁷

A jezsuita rend misszióit világszerte és így Moldvában is meghatározta a rend elit jellege. Szerte a világban és Moldvában is sokkal kevesebb jezsuita, mint ferences hittérítő működött, ők azonban ferences társaiknál jóval képzetebbek voltak – emiatt gyakran nyilatkoztak ezekről fölényesen.

A moldvai jezsuita missziók már a Kongregáció megalapítása előtt, a 16. század végén megkezdődtek. 1586-ban Moldvát is felkereste a korai jezsuita balkáni missziók egyik szervezője, a konstantinápolyi jezsuita misszió megalapítója és vezetője, Giulio Mancinelli. 1588-ban Stanislaus Varsevicius, Justus Rabb és Johann König-Schonovianus lengyelországi jezsuiták térítették Jászvásáron (Iasi-ban).⁸ A legfontosabb 17. századi moldvai misszionárius Beke Pál, aki gráci egyetemi tanulmányok után a kolozsmonostori jezsuita misszióban szolgált, ahonnan 1644-ben átment Moldvába, és onnan még a tatár-földi magyar faluba, Csöböröcsökre is eljutott.⁹ Jászvásáron a moldvai vajda támogatásával iskolát szervezett. A jezsuita rend igen nagyratörő ambíciókkal indította meg a moldvai misszióját. Módfélet jellemző, hogy Beke Pál magyar jezsuita, erdélyi és moldvai misszionárius így kezdte 1644-ben a jelentését: Moldváról ír, ahonnan Tatárországba, amely pedig a kínai birodalommal határos, könnyen el lehet jutni.¹⁰

A jezsuita rend kevés, de képzett papot küldött Moldvába, és nagy súlyt fektetett az oktatásra, az elit megnyerésére. Missziójuk kezdetén kihallgatásra jelentkeztek a vajdánál,

⁵ Maria Craciun: Orthodox Piety and the Rejection of Protestant Ideas in XVIth century Moldavia. In: *Ethnicity and Religion in Central and Eastern Europe*. Ed. Maria Craciun-Ovidiu Ghitta. Cluj 1995, 70–91.

⁶ Az egyes missziózó szerzetesrendekről a legjobb magyar áttekintés: Török József: *Szerzetes- és lovagrendek Magyarországon*. Bp. 1990. passim.

⁷ Tóth István György: Diákok (licenciátusok) a moldvai csángó magyar művelődésben a 17. században. In: *Az értelmiség Magyarországon a XVI–XVII. században*. Szerk. Zombori István. Szeged 1988. 139–148.

⁸ Lucian Peris: *Le missioni Gesuite in Transilvania e Moldavia nel Seicento*. Cluj-Napoca 1998. 93–119.

⁹ Benda Kálmán: Csöböröcsök. Egy tatárországi magyar falu története a 16–18. században. *Századok* 1985. (119) 4. 895–916.

¹⁰ *Moldvai csángó-magyar okmánytár ... 270.*, Violeta Barbu: *Rezidentele Iezuite din prima jumătate secolului al XVII-lea în vestul Transilvaniei strategii misionare*. Verbum (Bukarest) 1995–1996. 7. 279–283.

igyekeztek minél jobb kapcsolatokat kiépíteni a vajdai udvar bojárjaival, akiknek gyermekeit tanították a jászvásári jezsuita iskolában – ez ekkor Moldva legszínvonalasabb tanulmányi intézete. A kevés, bár tanult és lelkes jezsuita hittérítő hatása azonban nem mérhető a Moldva magyar lakosai között térítő ferences szerzetesekéhez.

A moldvai csángó magyarok között a 17. század derekán igen fontos missziós munkát végeztek Bosznia ferencesei. Ezek a ferencesek az 1640-es években a Boszniától igen csak távol eső Moldvában is misszióba kezdtek.¹¹

A Kongregáció 1643-ban egy olyan bosnyák ferencset küldött Moldva missziós főpásztorául, aki a rend Temesvár környéki missziójában prefektusként már bebizonyította a misszionáriusi képességeit, és jól megtanulta a Temes vidéki románok nyelvét is: Marco Bandinit.¹² A Hitterjesztés Szent Kongregációja javaslatára VIII. Orbán pápa Bandinit ki-nevezte a bulgáriai Marcianopolis érseki címére. Marco Bandini életútja – amelynek egy-egy szeletét korábban már alaposan megvizsgálták a horvát, illetve a román, német és magyar történészek – jól mutatja, hogy csak a nemzeti historiában gondolkodó történetírások kereteit átlépve érthetjük meg a 17. századi misszionáriusok jelentőségét, akik egyaránt térítettek a különböző, a töröknek vilajteként vagy vazallus államként behódolt észak-balkáni területeken. Bandini Itáliában tanult, Boszniában volt ferences gvardián, Szlavóniában pedig püspöki vikárius, Magyarországon a Temesköz tarka etnikumú világában misszionárius, Bulgáriában címzetes érsek, végül pedig Moldva csángó magyar katolikusainak főpásztora. Ezért a missziós munkájának fontosságát csak ezeket a területeket egységként vizsgálva értékelhetjük igazán.

1626-tól 1631-ig Marco Bandini a Temesvár melletti bosnyák ferences missziót vezette.¹³ Marco Bandini missziós éveit megtanult románul, hiszen amikor 1639-ben ismét visszatért oda, Székás faluban kilenc román anyanyelvű hívőt gyónatott meg. Román nyelvtudásának Bandini azután mint Moldva apostoli adminisztrátora jó hasznát vehette.

Marco Bandini 1644 szeptemberében Moldvába indult, ahol azonban a vajda igen ellenségesen fogadta. Bandini, az *obszerváns* ferences szerzetes és apostoli adminisztrátor összetűzött mind a Moldvában missziózó olasz *konventuális* ferences szerzetesekkel, mind pedig Jan Zamoyski lengyel domonkos szerzetessel, aki – bár a hivatól távol, Lengyelországban élt – a bákói püspök címét viselte, és Moldvát a saját egyházmegyéjének tekintette. Bandini konfliktusba került a Moldva püspöki tisztére szintén igényt tartó görög domonkossal, a későbbi csanádi püspökkel, Giacinto Macripodarival is, amint ezt még látni fogjuk. Bandini a moldvai jezsuita misszionáriusra, a már említett magyar

¹¹ Tóth István György: Szent Ferenc követői vagy a szultán katonái? Bosnyák ferencesek a hódoltsági misszióban. *Századok* 134 (2000) 4. 747–799.

¹² Andrei Veress: Scrisorile misionarului Bandini din Moldova (1644–1650). *Academia Romana, memoriile sectiunii istorice*. III/VI. 13. Bucuresti 1926. 333–397. Tóth István György: A missziós faházból az érseki trónra. Marco Bandini bosnyák ferences miszionárius levelei a hódoltságról. In: *Ezredforduló-, századforduló-, hetvenedik évforduló*. Ünnepi tanulmányok Zimányi Vera tiszteletére. Szerk. J. Újváry Zsuzsa. Piliscsaba 2001. 164–227.

¹³ Juhász Kálmán: Műveltségi állapotok a Temesközben a török világban. Cluj 1935. (Erdélyi Tudományos Füzetek 76.) 10–19. Uő: *Das Tschanad–Temesvarer Bistum waehrend der Türkenherrschaft 1552–1699*. Dülmen in Westfalen 1938. 208–240. Fodor Pál: A temesvári vilajet a török hódoltságban. In: *In memoriam Barta Gábor*. Szerk. Lengvári István. Pécs 1996. 195–208.

Beke Pál páterre támaszkodott a térítómunkájában. Beke volt az egyházlátogatásakor a kísérője és a tolmácsa. Bandini a magyar jezsuita segítségével elkészített nagy jelentése a 17. századi moldvai csángók életének legfontosabb forrása. Marco Bandini apostoli adminisztrátori székhelyén, a moldvai Bákóban hunyt el 1650. január 27-én.

Marco Bandini nem egyedül ment Moldvába, ebbe a távoli és ismeretlen missziós tartományba, hanem több bosnyák és bolgár obszerváns ferences szerzetes is követte. A boszniaiak mondott Fra Elia obszerváns ferences 1645-ben Konstantinápolyból érkezett Moldvába. A szintén boszniai ferences Tommaso a Camengrado bosnyák ferences 1653-ban moldvai vikárius és a bákói kolostor elöljárója volt. 1651 és 1655 között Moldvában térített az a Mariano a Sarajevo is, aki még 1630-ban érkezett Erdélybe, ám akkor az új missziót hamar odahagyva, visszament Boszniába. Az erdélyi ferences őrség megalakítása után, az 1640-es években, Fra Mariano azonban már ismét Erdélyben missziózott, innen 1645-ben átjött Moldvába is. Később megválasztották az erdélyi kusztódia őrvé is, majd – rendtársa, Bandini érsek hívását követve – Moldvába ment, ahol az általános püspöki helynök tisztét töltötte be.

A Bandini mellett működő ferencesek közül az előkelő bosnyák–bolgár családból származó Pietro Parchevich obszerváns ferences szerzetes játszotta később a legfontosabb szerepet. Az itáliai, loretoi Illír Kollégium egykori növendékét 1644-ben Bandini érsek a bulgáriai Csiprovacon vette maga mellé titkárnak. Bandini halála után X. Ince pápa Parchevichet Moldva apostoli vikáriusává nevezte ki, 1656-ban pedig VII. Sándor pápa Bandini egykori érseki címét adományozta neki, és mint marciapolisi érsek lett egyben Moldva apostoli vikáriusa is. Parchevich érsek azonban több időt töltött a Habsburgok követeként különböző diplomáciai feladatokat ellátva a külföldi uralkodók udvarában, mint a veszelyes és szegény egyházmegyéjében.¹⁴

Moldvában a bosnyák ferencesek nem tudtak gyökeret verni. Az országban – néhány kereskedőt és odavetődött embert leszámítva – nem volt számottevő délszláv nyelvű katolikus lakosság, nem voltak a bosnyák ferenceseket pártoló katolikus főurak, mint Erdélyben, és nem éltek itt a misszióknak bázist adó bosnyák kereskedők sem, mint Belgrádban vagy Temesvárott. Ezért a bosnyák ferences misszionáriusok hátrányba kerültek a magyar, lengyel és olasz társaikkal szemben. Emiatt a bosnyák ferencesek, miután nagy tekintélyű vezetőjük, Marco Bandini érsek 1650-ben a moldvai Bákóban meghalt, néhány éven belül kiszorultak Moldvából, az itt missziózó barátok visszahúzódtak Erdélybe.

A moldvai csángó magyarok közti missziókban két ekkor igen aktív szerepet játszó, de általában elfelejtett nemzet fiai is részt vettek: A későbbi századokban a görögök és bolgárok nagy többsége ortodox volt, a 17. században azonban még sok katolikus is akadt köztük, és a közülük kikerült misszionáriusok fontos szerepet játszottak Moldva hitéletében.¹⁵

Krétai görög ferences volt Bernardino Quirino. Konstantinápolyban lépett a ferences rendbe, Itáliában tanult. Az argyesi, majd bákói püspöki szék birtokosaként volt a 16. század végén Moldva katolikusainak főpásztor, és valószínűleg a Moldvába betörő tatárok ölték meg 1604-ben. 1599-ben részletes jelentéssel fordult VIII. Kelemen pápához. A

¹⁴ Julian Pejacsevich: Peter Freiherr von Parchevich, Erzbischof von Martianopel. *Archiv für Österreichische Geschichte* LIX (1880) 589–590.

¹⁵ Tóth István György: Ez a faragatlan nép annak hisz, amit lát ... Katolikus misszionáriusok a török Temesváron. In: *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*. Ed. Fodor Pál–Pálffy Géza–Tóth István György Bp. 2002. 373–414.

moldvai katolikusok élete mellett beszámolt az Erdélyből átjött evangélikus és református lelkészekről, akikről magyar nyelvű „eretnek”, azaz protestáns könyveket és tiltott Biblia-fordítást kobozott el, ezeket elégette. Minden bizonnyal Quirini püspök uka-öccse volt Csíksomlyó kolostorának megmentője, Niccoló Quirini. Azért, hogy a csíksomlyói kolostor ne álljon teljesen üresen, miután az itteni magyar ferencesek mind meghaltak, az erdélyi katolikus nemesurak 1624-ben a havasalföldi Tirgoviste kolostorából hívtak ide egy krétai görög származású ferences misszionáriust.¹⁶ Fra Niccoló feltehetően a konstantinápolyi központú balkáni ferences missziókkal került Havasalföldre. Mivel a rendi krónika mint Querinus Miklóst említi, joggal tételezhetjük fel, hogy a szintén krétai görög származású, Konstantinápolyból Moldvába jött ferences misszionárius, Bernardino Quirini püspök rokona, valószínűleg unokatestvére lehetett. Ez a görög ferences 1626-ig maradt Csíksomlyón, őrizve a kolostort és felszerelését. 1626-ban azután, amikor megérkeztek a magyar ferencesek, a krétai barát visszatért Havasalföldre. Előtte 1625-ben azonban átadta a kolostora, Tirgoviste Csíksomlyón őrzött ingóságait Andrea Bogoslavichnak, a kalandos sorsú dalmát ferences misszionáriusnak, aki 1623-ban az első jelentést készítette Moldva katolikusairól a Hitterjesztés Szent Kongregációja számára.

Girolamo Arseno (†1610), a moldvai Argeş-Bacau (Bákó) következő püspöke szintén katolikus görög volt: Ez a khioszi konventuális ferences szerzetes Lengyelországban, Moldvában és Havasalföldön térített, majd Moldvába jött.

A bolgár ferencesek a moldvai történelemben is fontos szerepet játszottak. A bosnyák ferencesekkel együtt szolgált az 1640-es évek második felében hat évet a krassóvári (temesközi) misszióban a bolgár Gabriel Manchich Thomasi, aki azután az észak-balkáni missziók egyik legambiciózusabb és legműveltebb, de egyben a legtöbb gondot okozó tagja is lett. Az 1650–1660-as években Erdélyben, Havasalföldön és Moldvában térített, a havasalföldi és moldvai ferences misszió prefektusává nevezték ki, majd „Erdély, Havasalföld és Moldva” apostoli vikáriusa címet viselte. Az 1658–1664. évi Habsburg–erdélyi–török háború idején sűrűn forgolódott a lengyel király, a moldvai és havasalföldi vajdák és az erdélyi fejedelmek udvaraiban, – jelentései egy részét titkosírással küldte, valóságos titkos ügynökként működött. A moldvai katolikusokról írandó nagy jelentése azonban csak ígéret maradt.

Pietro Diodato bolgár ferences fontos szerepet játszott a magyar és az erdélyi történelemben és a moldvai magyar katolikusok, a csángók között is. Diodato, a 17. századi bolgár katolikus egyház legismertebb vezetője, 1642-ben megbízást kapott arra, hogy mint apostoli vizitátor vizitálja Erdélyt, ezt a feladatot azonban nem tudta végrehajtani. 1641-ben azonban Diodato nagy jelentésben számolt be a Moldvában élő magyar katolikusok, a csángók életéről, vallásosságáról is. Részletes jelentése, amely a görögkeleti lakossággal is foglalkozik, és kitér Moldva és Erdély katolikusainak viszonyára, az addigi legrészletesebb ismertetése Moldva vallási viszonyainak, amely Rómában a bíborosok asztalára került.¹⁷

A jezsuiták és a ferencesek mellett a domonkos rend is fontos – bár lényegesen kisebb – szerepet játszott Moldva misszióiban.

Khiosz szigetéről való domonkos szerzetes volt a későbbi csanádi püspök, Giacinto Macripodari is, Moldva egyik legérdekesebb domonkos misszionáriusa. Macripodari az

¹⁶ *Magyar Ferences Levéltár*; Budapest, *Stefanita rendtartomány iratai*, 1. doboz, *Inquisitionales litterae circa dilapidationem bonorum conventus*. 1624. Vö. Galla Ferenc: *Harminkilenc kiadatlan Pázmány-levél*. Vác 1936. 114.

¹⁷ *Moldvai csángó-magyar okmánytár ...* 204–230.

1610-es évek elején a török uralom alatti Khiosz szigeten született katolikus görög családból, ezért a moldvai források gyakran Giacinto Ischiota néven is említik. Négy évig, 1632-től 1636-ig Párizsban teológiát hallgatott. Ezután a khioszi domonkos kolostor vikáriusa lett, itt tanított, majd Isztambul keresztény negyedében, a domonkos kolostor vikáriusaként működött. Itt görögül és olaszul egyaránt nagy sikerrel prédikált.¹⁸

Az isztambuli művelt görög domonkos 1645-ben Alexander von Greiffenklau konstantinápolyi császári követ gyóntatója lett, és ez a kapcsolat és támogatás lendítette a magasa a karrierjét, segítette a püspöksüveghez. 1645-ben, noha még Isztambulban élt, esztergomi örkanonokká nevezték ki. Még ebben az évben Bécsbe jött, ahol III. Ferdinánd király az isztambuli követ közbenjárására a macedóniai Skopje püspökévé nevezte ki. Miután az isztambuli követ támogatásának köszönhetően Macripodari megkapta a skopjei püspökséget, először a moldvai Bákó püspöki székét akarta megszerezni. Moldvában ekkor a domonkos rendnek fontos hadállásai voltak.¹⁹

Moldvában több, igen aktív domonkos misszionáriussal is találkozunk, noha a jórészt ferences forrásaink korántsem rajzolnak kedvező képet róluk.

Moldva jórészt magyar ajkú (csángó) katolikusai között a domonkos rend misszionáriusai a 16–17. században fontos szerepet játszottak. Igaz, a három szerzetesrend misszionáriusai közül a domonkosok a ferencesek és jezsuiták mögé szorultak, ám moldvai misszióban a domonkosok viszonylagos fontossága mégis jóval nagyobb volt, mint Magyarországon. Ezt több tényező magyarázza: Moldvában a domonkosoknak a középkor végén két kolostoruk is volt, továbbá az alig néhány katolikus papot magáénak mondható moldvai misszióban már egy-két domonkos szerzetes is komoly szerepet játszhatott. Másrészt az Oszmán Birodalomban, Isztambulban és főként a krími tatárok közt igen jelentős szerepet játszó domonkos misszionáriusok hatása is fontos volt.

A domonkos Giacinto Franceschi da Ossimo a bákói püspök moldvai vikáriusa volt. Ossimo az olasz neve ellenére valószínűleg görög volt. Az 1630-as évek elejétől Moldvában, Jászvásáron missziózott, majd a tatárföldi magyar faluba, Csöböröcsökbe ment, itt 1633-ban szolgálta a katolikusokat, az itteni fatemplomot is ő építette. Ossimo 1638-tól Bákón volt plébános és egyben a bákói püspök, Zamoyski vikáriusa, 1649-ben azután Lengyelországba ment, elhagyta a moldvai missziót.

Macripodari 1646-ban Isztambulból Moldvába jött, és a fővárosban, Jászvásáron tartózkodott, ahol minden követ megmozgatott, hogy Moldva katolikus főpáστοra legyen. Többször átment Lengyelországba, – ferences ellenfelei szerint tüzérkedett, hozta-vitte az árukat. Macripodari valószínűleg jól tudta, hogy bár Lupu Vazul vajda gyóntatója (aki persze görögkeleti pap volt) is őt támogatta, ajándékok nélkül a vajdai udvarban nem sokat érhet el. Emellett azonban valószínűleg a lengyel királytól mint Moldva hűbérurától, a bákói püspöki címet akarta megszerezni.

Macripodari tervét, hogy bákói püspök legyen, a moldvai udvarban sokan támogatták, köztük maga Lupu Vazul vajda is. A vajdai udvar bojárjai és kereskedői között ugyanis sok görög volt, akik – bár az ortodox vallást követték – jól megértették magukat a honfiktársukkal, a szintén görög „Ischiota” Macripodarival. A ferencesek azonban megakadályozták a görög domonkos kinevezését, vezetőjük, Marco Bandini akciói nyomán a „vajda lassan rájött az igazságra”, ahogy a ferences misszionárius írta. Bár a vajda kezdetben

¹⁸ Tóth István György: Koszovóból vagy Mezopotámiából? Missziópüspökök a magyarországi török hódoltságban. *Történelmi Szemle* 41 (1999) 3–4. 279–329.

¹⁹ *Moldvai csángó-magyar okmánytár*... 311. 331–333. 400–401. 521–522.

nem akarta elfogadni püspökként a bosnyák ferencset, hanem a görög domonkóst támogatta, végül mégis Bandini győzött. Macripodari ezért elhagyta Moldvát. 1658-ban I. Lipót magyar király csanádi püspökké nevezte ki, és a továbbiakban az esztergomi érsek segédpüspökeként Nagyszombatban élt.

A görög, bosnyák, olasz és bolgár szerzetesek mellett erdélyi magyar ferencesek is megjelentek a 17. századi Moldvában. Damokos Kázmér, Erdély titkos missziópüspöke és az erdélyi örmény Taploczai István, a csíksomlyói gvárdián, erdélyi ferencesek szereték volna átvenni a bákói ferences kolostort az erdélyi kusztódia számára.²⁰ 1670-ben egyezséget is kötöttek Pietro Parchevichcsel, Moldova apostoli adminisztrátorával erről. A tervezett moldvai missziójuk azonban mégsem valósult meg, mert még Erdély katolikusai számára is túl kevés szerzetesük volt.²¹ Nem az erdélyi ferencesek jöttek Moldvába, hanem éppen ellenkezőleg, a moldvai ferencesek játszottak fontos szerepet a 17. század végén Erdély katolikus misszióiban és iskoláztatásában: 1683 után, a nagy háború kitörését követően, a tatár betörés miatt a moldvai olasz konventuális ferences misszionáriusok Erdélybe menekültek, ahol Esztelneken és Kantán missziót és iskolát tartottak fent.²²

Az obszerváns ferencesek általában konkurenst láttak a konventuális ferences misszionáriusokban, itt Moldvában azonban a bosnyák barátok jó egyetértésben közösen misszióztak Fra Simone dalmát konventuális ferencessel, aki földrajzilag és – a közös horvát nyelv miatt – nyelvileg is közel állt hozzájuk. Fra Simone – mint annyi dalmáciai rendtársa – sokféle nevet használt, emiatt a kutatás eddig két külön személyként tartotta számon Simone Appoloni da Veglia és Simone Miserchich da Sebenico ferenceseket. A *Moldvai csángó-magyar okmánytárban*, amelynek én is egyik összeállítója voltam, a „két” Fra Simone évente felváltva szerepel mint galaci plébános. A zágrábi Szent Lélek-kolostorban, a rendtartományi levéltárban azonban sikerült rábukkannom olyan iratokra, amelyek alapján nemcsak megállapíthatjuk, hogy a két egy időben Moldvában térítő dalmát Fra Simone konventuális ferences egyazon személy volt, de a Krk (olasz nevén Veglia) szigetről származó misszionárius további életútját is rekonstruálhatjuk: Miután 1653-ban több mint egy évtizedes missziós szolgálat után elhagyta Moldvát, 1655-ben a trieszti kolostor gvárdiánjává választották, majd a következő években kusztosz, örökös definitor, pater provinciae tisztségeket töltött be, és 1677 táján halt meg rendtartományában.²³

²⁰ *Fekete könyv. Az erdélyi ferences kusztódia története.* Szerk. Madas Edit. Szeged 1991. 40–43. Boros Fortunát: A protestáns fejedelmek kora. In: *Az erdélyi katholicizmus múltja és jelene.* Dicsőszentmárton 1925. 61–82. Tóth István György: Az első székelyföldi katolikus népszámlálás. (Szalainai István bosnyák ferences jelentése 1638-ból). *Történelmi Szemle* 1998. 61–85. Lukács István: *Dramatizált kaj-horvát Mária siralom Erdélyből.* Bp. 2000. 167–175.

²¹ Boros Fortunát: *Az erdélyi ferencrendiek.* Cluj-Kolozsvár 1927. 64–92. Boros Fortunát: *A csíksomlyói harminkét confrater.* Cluj-Kolozsvár 1923. 31–39. Galla Ferenc: A csíksomlyói ferencendi kolostor viszontagságai Bethlen Gábor idején. *A gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet évkönyve.* IV. Bp. 1934. 283–302.

²² Benda Kálmán: Ferences iskola Esztelneken a XVII. században. In: *Az értelmiség Magyarországon a XVI–XVII. században.* Szerk. Zombori István. Szeged 1988. 131–138. Sávai János: *A csíksomlyói és a kantai iskola története,* Szeged 1997. 173–176., 354–356.

²³ *Moldvai csángó-magyar okmánytár ...I.* 242–248. 261–262. 281–285. 352–360. 369–376. 380. 400. II. 459–466. 487. 503. 524–525. 779. 790. A misszionárius további életútja, immár saját rendtartományában: Samostan Sveti Duh, Zagreb, Archivum pro-

A 17. század moldvai misszionáriusai között obszerváns, reformált és konventuális ferencesek, jezsuiták, domonkosok egyaránt akadtak, görögök, bolgárok, lengyelek, olaszok törődtek a moldvai magyar katolikusokkal. Ez a sokszínű kép azután a 17–18. század fordulóján nagyon leegyszerűsödött.

A 18–19. században az olasz konventuális ferencesek missziója minden másnál fontosabb lett a moldvai katolikus egyházban, ami nem kevés konfliktus forrása lett a magyar nyelvéhez ragaszkodó csángó magyarok és a románt jobban megértő itáliai hittérítők között.²⁴

vinciae Dalmatiae OFM Conv, Registrum provinciae Dalmatiae, Acta Congregationis provinciae annorum 1655., 1662., 1664., 1666. 1669., 1670., 1673., 1674. A konventuális ferencesek misszióira: Franciscus Monay: *De provincia Hungarica ordinis fratrum minorum conventualium memoriae historicae*. Romae 1953. 12–19. Eva Kowalská: Kláštor frantiskánov na Slovensku a národnostný problém v 17–18. storici. *Slovenský národopis* 41 (1993) 3. 304–312. *Archivum generale ordinis fratrum minorum conventualium*, Convento Santi Apostoli, Róma, prov. Ungheria S/XXX: A. 1. busta 1. Fasc. 1.

²⁴ Pietro Tocanel: *Storia della Chiesa Cattolica in Romania. Il vicariato apostolico e le missioni dei frati minori conventuali in Moldavia*. Padova 1960. III/1. 3–52.